

ГЕНДЕРНА ІДЕНТИЧНІСТЬ ЖІНОК З ІНВАЛІДНІСТЮ

Руденко І. Д.

Науковий керівник: канд. екон. наук, доц. **Аграмакова Н. В.**

*Харківський національний економічний університет
імені Семена Кузнеця*

Постановка проблеми. На сьогоднішній день набувають все більшу соціальну значимість проблеми людей з інвалідністю. Це найбільш незахищена категорія населення в Україні. Але наразі це вкрай недосліджена тема, тому що суспільство немовби не бачить цієї групи населення. Ще менш уваги приділяється саме аналізу гендерних аспектів інвалідності, зокрема, питанням гендерної ідентичності, соціалізації, інституту сім'ї та питанням материнства. Аналізуючи питання про положення чоловіків та жінок з інвалідністю, ми прийшли до висновку, що останні знаходяться в найбільш несприятливих умовах.

Метою роботи є висвітлення проблеми гендерної ідентичності жінок з інвалідністю.

Основна частина. Інвалідність – це соціальне явище, а не вирок. Людина з інвалідністю і не вимагає нічого особливого, лише елементарне – можливість жити серед людей і мати можливість для розвитку. У відповідності до Закону України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні», «особою з інвалідністю є особа зі стійким розладом функцій організму, що при взаємодії із зовнішнім середовищем може призводити до обмеження її життєдіяльності, внаслідок чого держава зобов'язана створити умови для реалізації нею прав нарівні з іншими громадянами та забезпечити її соціальний захист» [6]. Такі фактори як інвалідність, дискримінація і гендерна нерівність тісно взаємопов'язані.

Принцип рівних прав для людей з інвалідністю і не інвалідам передбачає, що потреби всіх мають однаково важливе значення. Саме ці потреби повинні служити основою планування суспільства. Політика, що проводиться відносно людей з обмеженими можливостями, повинна забезпечувати доступ до всіх послуг, які надає суспільство.

Як в Україні, так і в більшості інших країн, історично склалося, що до людей з обмеженими можливостями ставляться дуже прискіпливо. Про це завжди мовчали, навіть після підписання Україною документа щодо Цілей сталого розвитку, де вона зобов'язується боротися в нерівність та дискримінацією, вживаючи заходи для покращення становища жінок з інвалідністю.

Про людей з обмеженими можливостями почали наголошувати вже у 1979 році, коли прийняли Конвенцію ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (CEDAW). Де встановленні мінімальні норми рівності між жінками і чоловіками, але окремої статті про жінок-інвалідів не було до 1991 року. Тоді була підписана Загальна рекомендація № 18 «Жінки з інвалідністю» [3].

Гендерна рівність передбачає не зрівняти права жінок та чоловіків. Вони з народження мають різні риси, наприклад, фізичні. Ми повинні надати саме можливості кожній людині для розвитку та самореалізації. Але для цього людина повинна бути не відокремлена від суспільства. Потрібно, щоб людина була включена в усі сфери життєдіяльності суспільства, незалежно від індивідуальних ознак (віку, статі, расової приналежності, стану здоров'я, релігійних, поведінкових особливостей тощо). Особливого значення набуває інтеграція у суспільство людей із обмеженими фізичними можливостями, адже вони є «виключені» із суспільства.

На жаль, в Україні позитивних зрушень стосовно людей з особливими потребами у суспільній свідомості не відбувається. Навпаки, зростає байдужість, відверта недобррозичливість, навіть прояв жорстокості. Практика показує, що значна частина положень соціально-економічної політики щодо інвалідів застаріла і не відповідає потребам сьогодення, а також не узгоджується із загально визнаними високогуманними міжнародними нормами і стандартами. Отже, існуюча система захисту прав та свобод інвалідів потребує суттєвих змін і доповнень, модернізації.

Досвід високорозвинутих країн свідчить про неефективність пасивної державної політики, яка формується на основі компенсаційних витрат – пенсій, грошової допомоги, пільг. Соціальна підтримка інвалідів у провідних країнах Європи за останні 30 років характеризується виділенням значних ресурсів на

створення доступного для осіб з обмеженими можливостями середовища для існування.

Широкий комплект проблем свідчить про те, що це питання потребує ретельної уваги з боку держави. Нині Україна намагається перейти від медичної до соціальної моделі інвалідності. Остання проявляється у взаємозв'язку між людиною з обмеженими можливостями та соціумом, а не лише фіксування відхилення у її здоров'ї, як це притаманно медичній моделі. Програми щодо соціального захисту інвалідів віднесено до пріоритетних державних програм. Проте в реальності люди з обмеженими можливостями сьогодні належать до найбільш соціально незахищених категорій населення, стан дотримання їх прав свідчить про недостатню участь людей з інвалідністю в економічному і соціальному житті суспільства [5].

Але для подолання гендерної нерівності та «повної участі і рівності» тільки заходів працевлаштування недостатньо. Людина з інвалідністю, зокрема жінка, зазвичай позбавлена більшості можливостей, наприклад сімейного життя, освіти, участі в соціальних і політичних групах, доступу до громадського обслуговування і свободи пересування, та і загального образу повсякденного життя.

Для того, щоб гендерна рівність стала реальністю для всіх жінок і дівчат, необхідно враховувати конкретні проблеми жінок і дівчат з інвалідністю в усіх сферах розвитку держави. Нижче, більш детально, розглянемо основні проблеми.

Зайнятість. Досвід сприяння зайнятості осіб з інвалідністю в розвинених ринкових системах свідчить про те, що інтеграція цих громадян до сфери трудової діяльності на сьогодні є одним з пріоритетних завдань соціальної політики. Залежно від соціально-економічної ситуації в країнах проводяться різні дії, які мають на меті залучення інвалідів до сфери зайнятості: гнучка система квотування робочих місць, резервування певних видів діяльності, створення спеціалізованих майстерень.

В Україні на законодавчому рівні закріплено квоту, яку мають виконувати роботодавці при прийомі на роботу людей з інвалідністю. Так, відповідно до ст. 19 ЗУ «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні», для підприємств, установ, організацій, в тому числі підприємств

громадських організацій людей з інвалідністю, фізичних осіб, які використовують найману працю, з чисельністю працюючих 8 та більше осіб, норматив робочих місць встановлюється в розмірі 4,0 % від чисельності штатних працівників, а якщо працює від 8 до 25 осіб, – у кількості одного робочого місця. Віталій Дроботун у своїй роботі «Працевлаштування людей з інвалідністю в Україні – чому не спрацьовує система квот?» дійшов висновку, що «чинний порядок сплати роботодавцями адміністративно-господарських санкцій, по-перше, не заохочує їх до працевлаштування осіб з інвалідністю, а, по-друге, не має жодного сенсу в умовах, коли роботодавці не в змозі знайти та працевлаштувати необхідну кількість працівників. Це означає, що задля ефективного працевлаштування осіб з інвалідністю, Україна має подбати не лише про доопрацювання законів, але й про реформування Служби зайнятості» [2].

Розумне пристосування у зв'язку з працевлаштуванням може означати коригування процесу наймання персоналу, наприклад, задоволення вимог кандидата щодо доступності під час співбесіди, пристосування до робочих приміщень або процедур, наприклад надання можливості особі працювати за гнучким графіком. Жінки з інвалідністю стикаються з більшістю тих самих проблем, які відчують на собі всі жінки, зокрема відсутність рівного доступу до працевлаштування, утиски на роботі та менша заробітна плата. При цьому вони часто опиняються у подвійно несприятливому становищі внаслідок того, що їм важче зберегти роботу, вони несуть додаткові витрати у зв'язку з інвалідністю і не мають контролю над власним майном або фінансами через правові обмеження, які часто вводяться щодо людей з інвалідністю.

Підсумовуючи вищесказане, для ефективного виконання зобов'язання щодо забезпечення права жінок з інвалідністю на працевлаштування передбачає, щонайменше, впровадження наступних заходів:

- 1) прийняття ефективної законодавчої бази, у якій передбачається заборона всіх форм дискримінації;
- 2) запровадження відповідних політик та програм, у тому числі програм позитивних дій, стимулювання, надання технічної та фінансової допомоги роботодавцям та підприємцям з інвалідністю;

3) прийняття національної стратегії у сфері зайнятості, яка передбачає забезпечення зайнятості жінок з інвалідністю у державному і приватному сектор [5].

Дуже часто жінки з інвалідністю зіштовхуються саме з *фізичними перешкодами*. Наприклад, це недоступність транспорту, занадто вузькі сходи, як в освітніх закладах, так і в медичних. Але ці всі перешкоди можна ліквідувати, підвищивши доступність медичних послуг через застосування спеціального медичного обладнання, наприклад, столів, які можна підняти та опустити. У «Конвенції про права людей з інвалідністю» йдеться про унікальний дизайн, який підвищить якість обслуговування не тільки жінок інвалідів, але і решти пацієнтів [4].

Додатковим бар'єром є також *негативне ставлення суспільства*. Саме так проявляється найбільша неповага і дискримінація зі сторони медичних працівників та населення в цілому, небажаючих розмовляти з жінками з порушенням слуху та низький рівень знань населення про інклюзивних людей.

Незважаючи на певні зусилля органів державної влади та місцевого самоврядування, в українському суспільстві мало змінилися стереотипи щодо ставлення до людей з інвалідністю – ідея рівних прав та надання рівних можливостей ще не є загально визнаною, так само мало змінилося ставлення до проблем людей з обмеженими можливостями з боку фахівців – бракує сучасних підходів до питань соціального захисту людей з інвалідністю.

У положеннях статті 7 Конвенції передбачається неприйняття дискримінація щодо жінок у *суспільному та політичному житті* країни. Країна зобов'язується забезпечувати жінок такими правами, як у чоловіків. Тобто, надавати право голосу на виборах, брати участь та здійснювати політику уряду та інше. Але що ми бачимо зараз в нашій країні? В нашому уряді або на керівних посадах немає жодної жінки з інвалідністю.

Як відомо, значна частина людей з обмеженими можливостями недостатньо *матеріально забезпечена*. Постійна позитивна динаміка зростання пенсійних і соціальних виплат інвалідам є неповномірною, адже особи з обмеженими можливостями продовжують залишатися найменш забезпеченими категоріями населення в Україні. Розуміння переваг для економіки і суспільства від трудового внеску людей з інвалідністю не стає одним із

ключових питань та принципів формування місцевих та національних бюджетів. Невеликі розміри соціальної допомоги від держави та особливі потреби таких людей не дозволяють підтримувати суспільно прийнятний рівень життя. Як результат ми маємо нездорове харчування, недоступність сучасної медичної допомоги, психологічні стреси, ранні смерті тощо.

Стаття 10 конвенції передбачає ліквідацію дискримінації щодо жінок в галузі *освіти*.

По-перше, необхідно усунути шкідливі стереотипи, що гуртуються на ознаках статі та інвалідності в підручниках та навчальних планах. А набуття більшості стереотипів починається з дитинства. Проблема соціально захисту дітей з інвалідністю в Україні набуває особливого значення у зв'язку зі сталими тенденціями до зростання їх частки в загальній структурі населення. Якщо ми привчимо нове покоління ставитись до людей з обмеженими можливостями лояльно, то це дасть поштовх до нового етапу суспільства.

По-друге, важливим питанням є залучення спеціалістів та надання можливості вчитися: забезпечення дітей з вадами зору доступними для них підручниками, спеціальними посібниками для дітей, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку, а також іншим приладдям.

Крім того, Україна повинна забезпечити наявність достатніх фінансових та людських ресурсів для підготовки всіх вчителів з питань інклюзивної освіти та розробити систему індивідуальної допомоги всім здобувачам освіти з інвалідністю, які потребують такої допомоги.

По-третє, освіта є одним з найефективніших шляхів виходу людини з особливими потребами зі *стану ізолюваності* від суспільства, і саме новітні освітні програми, в тому числі навчання дистанційно, мають стати об'єктом комплексного державно-управлінського впливу.

Саме тому вивчення, узагальнення та розробка пріоритетних напрямів щодо реформування та оптимізації системи соціального захисту дітей з інвалідністю вже на рівні освіти набуває особливого значення.

На практиці застосування такого підходу означає:

1. забезпечення в законодавстві захисту права всіх людей на інклюзивну освіту, у тому числі шляхом включення положення про «недопустимість відмови», що передбачає заборону виключення дітей і дорослих із системи

загальної освіти на підставі їх недугу або спекуляцій щодо їхнього потенціалу до навчання, а також надання розумного пристосування;

2. підготовку майбутніх та сучасних фахівців у галузі інклюзивної освіти;
3. забезпечення наявності доступних навчальних матеріалів, допоміжних пристроїв і комунікаційних методів для сприяння інклюзивному навчанню;
4. збір даних про участь дівчат та хлопчиків з інвалідністю в інклюзивному навчанні та регулярний аналіз прогресу, регресії та стагнації кількості здобувачів інклюзивної освіти [5].

Наступний бар'єром визначено виділити відсутність *сексуальної освіти* та інформації. Дівчата та жінки з інвалідністю частіше не одержують належну інформацію щодо цієї проблеми. Ця інформація повинна бути доступною для всіх дівчат та жінок. З цим бар'єром дуже пов'язана *сексуальна самовизначеність*. Багато жінок здатні самостійно вивчати інформацію про сексуальне життя, але з іншого боку, коли дівчинка живе з батьками або в різних установах, ці всі ініціативи можуть пригнічуватися.

Також, жінки з інвалідністю мають одержувати повну інформацію про ризики, пов'язані з сексуальним життям, мати доступ до цієї інформації та засобів контрацепції. Але в нашій країні її не надають належним чином [8].

Комітет з прав осіб з інвалідністю підкреслює важливість підтримки саме зі сторони держави щодо сприяння створення організацій жінок та дівчат з інвалідністю, а також участі цих жінок в якості лідерів організації.

Потрібно вдосконалити співпрацю держави і громадських організацій інвалідів, зокрема вона має відображатися вже в законі про державний бюджет, рішення уряду та місцевих органів влади.

Комітет з ліквідації дискримінації щодо жінок рекомендував Україні вжити наступних заходів, які б, зокрема, принесли користь жінкам з інвалідністю (рис. 1) [5].

Як приклад гарного досвіду можна взяти Інститут проблем і людей з обмеженими можливостями та Інститут з розробки допоміжних засобів для людей з обмеженими можливостями в Швеції. Найважливіше що вони роблять – це займаються підготовкою відповідних кадрів для допомоги інвалідам відповідно до міжнародних стандартів. Ось і ще один бар'єр, який дуже вагомий – це *відсутність компетентних фахівців*.

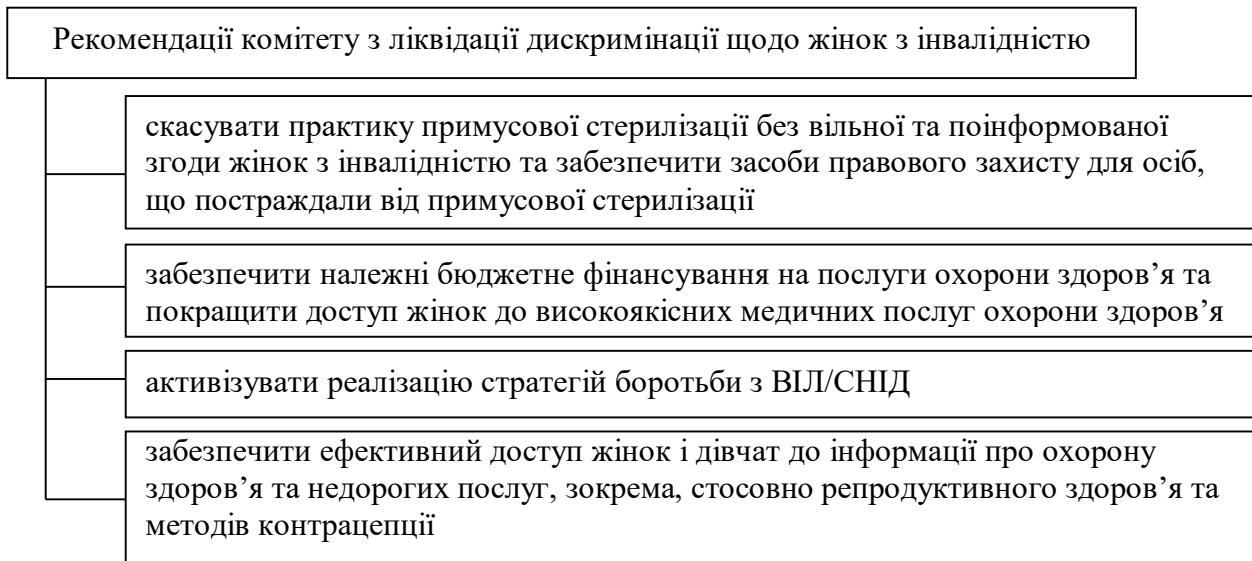

Рис. 1. Рекомендації комітету з ліквідації дискримінації

Нестача достовірних даних про проблеми інвалідності і досвіду здійснення ефективних програм перешкоджає розумінню проблем інвалідності і визначенню практичних дій щодо їх подолання. Використовуючи достовірну статистику та результати досліджень участі людей з інвалідністю у соціальному і політичному житті та збираючи їхні пропозиції, можна впевнено генерувати ідеї для втілення змін.

Визнання наявності бар'єрів, які доводиться долати людям з інвалідністю, та важливості їх подолання спонукало осіб, котрі займаються формуванням політики, розробити концепцію «мейнстрімінгу інвалідності» – системи залучення проблем інвалідності на міжнародному та національному рівнях до політик, програм та інших заходів з метою просування рівності осіб з інвалідністю. Ця концепція віддзеркалює вимогу людей з інвалідністю: «усе, що нас стосується, повинно робитися за нашою участю».

Мейнстрімінг інвалідності – це одночасно політика, стратегія, метод досягнення соціальної інтеграції. Він дає змогу реалізувати прагнення до рівності у правах і можливостях людей з інвалідністю як повноправних членів суспільства, які мають брати активну участь в процесах його розвитку. Це ефективний та дієвий спосіб не допустити фактів дискримінації.

Концепція мейнстрімінгу інвалідності передбачає оцінку стану дотримання прав людей з інвалідністю на всіх рівнях державних інституцій.

Дуже великий вплив як закордоном, так і в Україні мають громадські організації. Це великий чинник взаємодії держави і суспільства, важливий інструмент стабілізації інтегруючих процесів. В Україні зараз налічується близько 28 тисяч громадських об'єднань, а понад 5 тисяч організацій зосереджують свою діяльність на проблемах людей з інвалідністю. Але їх недостатньо фінансує держава.

Громадські організації, що працюють у сфері захисту прав осіб з інвалідністю можуть підтримувати та виступати за підтримку наступних ідей:

- покращення доступності послуг у всіх сферах життя;
- заохочення до здобуття вищої освіти та використання всього потенціалу;
- проведення просвітницьких лекцій у громадах як інвалідам, щодо актуальних питань, так і звичайному населенню для звернення уваги;
- надання лояльних вакансій та працевлаштування з навчанням;
- вжиття заходів для залучення жінок у програмах суспільно-політичного життя;
- розробка та впровадження ідей та ініціатив які спрямовані на розширення прав і можливостей освіти та заохочення жінок;

Аналітична частина. За оцінками, більше одного мільярда людей у світі мають певну форму інвалідності, при цьому середній рівень поширеності інвалідності серед жіночого населення віком від 18 років становить 19,2%, тоді як серед чоловіків цей показник становить 12% [1].

В Україні понад 2,8 млн людей мають статус людини з інвалідністю. Це становить 6,1% від загальної чисельності населення. На жаль, кількість інвалідів в нашій країні щороку зростає (рис. 2). Всього в Україні живе понад 2 мільйонів людей з інвалідністю працездатного віку. Але працюють, за даними Міністерства соціальної політики, близько 677 [7] (рис. 3).

Рис. 2. Доля населення з обмеженими можливостями в Україні

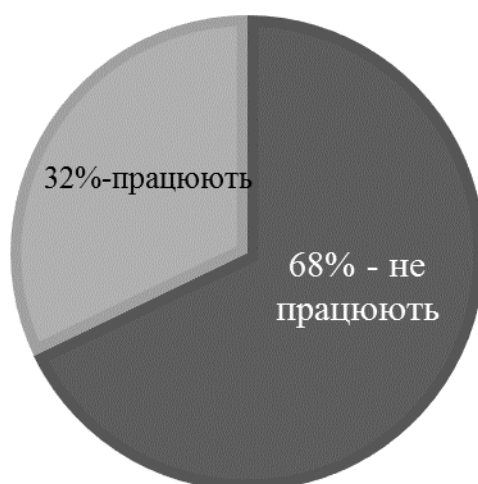

Рис. 4. Доля непрацюючих людей з інвалідністю працездатного віку

Проектна частина. Але що може зробити звичайна людина саме зараз? Як їм допомогти, якщо не має великого фінансування. Автор пропонує створити онлайн платформу у виді Телеграм каналу, де будуть висвітлюватись новини та події, які зможуть відвідати люди з обмеженими можливостями. Авжеж, буде і розважальний контент з перспективою утворення телеграм-чатів для спілкування на різні теми.

Почнемо з того, що кожна сторінка потребує структуризації по наданню різних видів інформації. Тому розроблено контент-план на тиждень, який буде слугувати моделлю для публікацій (табл. 1).

Таблиця 1 – Контент-план для телеграм-каналу

Тип контенту	Тема	Таймінг						
		Пн	Вт	Ср	Чт	Пт	Сб	Нд
Інформаційний	Онлайн-курси цікавих професій та нові вакансії	10:00						
Інформаційний	Наша діяльність			10:00				
Інформаційний	Новини соціальної політики України						10:00	
Розважальний	Лайфхаки життя (наприклад, полегшення використання побутової техніки)	18:00				18:00		
Інформаційний	Історія незламної жінки							18:00
Розважальний	Пішли, поїхали			18:00			18:00	

«Онлайн курси цікавих професій та нові вакансії». Зараз з розвитком соціальних сітей дуже актуальним стає саме онлайн-робота. Наприклад, копірайтинг та рерайтинг. Тому є актуальним надання інформації з безплатних кусів, лекцій, вебінарів, які можуть прослухати люди з обмеженими можливостями. Також, у цій рубриці будуть публікуватися наявні вакансії.

«Наша діяльність». Сама тема жінок з інвалідністю є дуже актуальною, тому я хочу продовжувати розвивати свою діяльність в цьому напрямі: проводити зустрічі в кафе, так і з можливістю організувати «Вільне малювання», як стимул для комунікації і вихід за свої психологічні бар'єри. Авжеж, тут потрібен кваліфікований психолог.

«Новини соціальної політики». Міністерство соціальної політики є центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері захисту прав осіб з інвалідністю. Метою такої політики є забезпечення дотримання прав та свобод, гарантованих особам з інвалідністю законодавством України та міжнародно-правовими актами.

Мінсоцполітики проводить роботу щодо створення суспільного середовища рівних можливостей для осіб з інвалідністю та інтеграції їх у суспільне життя. Саме події за тиждень будуть освітлюватися в одному пості кожну суботу.

«Лайфхаки життя». Над технологіями, які покликані полегшити життя людям з обмеженими можливостями, працюють десятки тисяч вчених, інженерів і розробників. Вже зараз існує багато гаджетів, про які і будуть пости.

«Історія незламної жінки». Ми звикли до того, що в засобах масової інформації з'являються сумні історії про людей з обмеженими можливостями, яким потрібна допомога. Але, виявляється, є й інші історії. Їх герої змогли не тільки подолати свою хворобу, але і добитися великих успіхів. Саме про таких жінок ми плануємо розповідати, а в подальшому проводити зустрічі, де вони будуть розповідати про свою справу та незламний дух.

«Пішли, поїхали». Це саме про зустрічі. Саме про комунікацію та розмови. Коли людина з дитинства має обмежені можливості, та навіть коли це набувають у віці, відразу набувають бар'єр. Вони не мають друзів, і саме ми такими зустрічами допоможемо їм.

Висновки. Дотримання Конвенції ООН Україною передбачає переосмислення основної соціальної політики щодо жінок з інвалідністю, виходячи за межі обмеженої медичної допомоги, спираючись на стійку інтеграцію осіб з обмеженими можливостями на їх життя. Було проведено теоретичний аналіз проблем жінок з обмеженими можливостями. Запропонований захід допоможе жінкам з інвалідністю взаємодіяти з соціальною сферою та вийти із стану ізоляції.

Література:

1. Всесвітня доповідь з питань інвалідності : Всесвітня організація охорони здоров'я. URL: https://www.who.int/disabilities/world_report/2011/en/.
2. Дроботун В. Працевлаштування людей з інвалідністю в Україні – чому не спрацьовує система квот? : Громадський простір. URL: <https://www.prostir.ua/?news=pratsevlashtuvannya-lyudej-z-invalidnistyu-v-ukrajini-chomu-ne-spratsovuje-systema-kvot>.

3. Загальна рекомендація № 18 Комітету ООН з ліквідації дискримінації щодо жінок: «Жінки-інваліди» видана на Десятій сесії (1991 рік). URL: https://tbinternet.ohchr.org/Treaties/CEDAW/Shared%20Documents/1_Global/INT_CEDAW_GEC_4729_E.pdf
4. Інвалідність та суспільство: навчально-методичний посібник / Л. Ю. Байда, О. В. Красюкова-Еннс, С. Ю. Буров, В. О. Азін, Я. В. Грибальський, Ю. М. Найда. Київ., 2012. 216 с. URL: <http://roippp.org.ua/upload/iblock/997/invalidnist%60-ta-suspil%60stvo.pdf>
5. Права людини, жінок та дівчат з інвалідністю: короткий посібник з питань інтерсекційного підходу до виконання Конвенцій CEDAW та CRPD в Україні. Київ: UN Women, 2019. 64 с. URL: <https://decentralization.gov.ua/uploads/library/file/431/5.pdf>
6. Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні : Закон України № 2017-III від 19.12.2017. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/964-15>.
7. Про парламентські слухання на тему: «Запобігання та протидія дискримінації жінок з вразливих соціальних груп» 10 жовтня 2018 року. URL: shorturl.at/owADS.
8. Херши Л. Женщины с инвалидностью: здоровье, репродукция и сексуальность. URL: <http://community.live-journal.com/feministki/1128614.html>